

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Hanna Einmann

**ERIVAJADUSTEGA NOORTE
LIGIPÄÄSETAVUS NOORTEKESKUSTESSE
PÄRNU LINNA NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Liina Käär, MA

Pärnu 2024

Soovitan suunata kaitsmisele

(allkirjastatud digitaalselt)

Liina Käär

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht

(allkirjastatud digitaalselt)

Monika Kumm

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Hanna Einmann

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Erivajadustega noorte võimalused osaleda noorsootöö tegevustes	6
1.1. Ülevaade puuetest ning nendega kaasnevatest vajadustest	6
1.2. Erivajadustega noortega tehtav noorsootöö	9
1.3. Ruumide korraldus ja ligipääsetavus.....	12
2. Empiiriline uuring erivajadustega noorte ligipääsetavusest noortekeskustele Pärnu linnas	15
2.1. Ülevaade Pärnu linna noortest, noorsootööst ning noortekeskuste tegevustest ..	15
2.2. Uurimismeetodi ja valimi ülevaade.....	17
2.3. Tulemuste analüüs	20
2.3.1. Noortekeskuste kokkupuuted erivajadustega noortega ja teadlikkus ligipääsetavuse vajadusest.....	20
2.3.2. Erivajadustega noortele ligipääsetavus keskustele ja võimalused selle parandamiseks Pärnu linnas	22
2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud	25
Kokkuvõte	28
Viidatud allikad.....	30
Lisad.....	34
Lisa 1. Intervjuu küsimused	34
Lisa 2. Osalusvaatluse analüüsi lehed.....	35
Lisa 3. Osalusvaatluse analüüsi lehed	37
Summary	42

SISSEJUHATUS

Maailma rahvaarv on järjepidevalt kasvanud ning sellega koos on suurenenud sotsiaalsete gruppide mitmekesisus. Maailmas elab praegu enam kui 8 miljardit inimest (United Nations Population Fund, 2023, lk 6), nende hulgas on 1,3 miljardit puuetega inimest, kellest omakorda 5,8% on kuni 14-aastased. (World Health Organization, 2022, lk 25). Eestis elab puuetega inimesi 1. jaanuar 2023 seisuga 123 916 inimest (Statistikaamet, 2023) ning 7–26-aastaseid puudega noori on 11 765. (Sotsiaalkindlustusamet, 2023)

Noorsootöö seaduses (2010, § 3) on välja toodud, et Eesti Vabariigis on noor vanuses 7–26-aastane inimene. Eestis olevate noorte koguarv vanuses 7–26 on 2023. aasta seisuga 288 117 inimest (Statistikaamet, 2023a). Noorsootöö võib toimuda igal tasandil, mis tahes ruumis või interaktiivses keskkonnas, sealhulgas virtuaalselt või otsese kontakti kaudu. Noorsootöö põhineb mitteformaalsel haridusel ja õppeprotsessidel, mida noorsootöötajad suunavad. Noorsootöö keskendub noorte sotsiaalsele kaasamisele, sealhulgas ebasoodsas olukorras olevate noorte kaasamisele. (Basarab & O’Donovan, 2020, lk 5)

Ligipääsetavuse all mõeldakse kogu elanikkonna kaasatust elukeskkonna suhtes, mis tähendab, et paljudele inimestele on võrdsed võimalused võtta ühiskonnaelust osa, hoolimata nende vanusest või tervislikust seisundist. Ligipääsetavuse alla kuulub füüsiline ruum, info ja teenuste ligipääsetavus. (Riigikantselei, 2021, lk 6) Selleks, et erivajadusega isikud saaksid tegutseda iseseisvalt ja osaleda täielikult kõigis eluvaldkondades, peaksid kõik inimesed kes tegelevad ligipääsetavuse arendamisega vastu asjakohaseid meetmeid, et tagada puudega isikutele võrdne juurdepääs füüsilisele keskkonnale. (United Nations, 2016, lk 10) Suur probleem ligipääsetavuse valdkonnas on elukeskkonnas osade ühiskonna liikmete täielik ligipääsematus või osaliselt puudulik ligipääsematus erinevatele teenustele, ruumidele, infole. Elukeskkonna ja selle erinevate osade (teede, hoonete ja teenuste) loomisel ei võeta arvesse inimese elukaarest vajadust ning erivajadusi. (Riigikantselei, 2021, lk 8)

Tartu noorsootöö keskuse tehtud uuringus Tartu erivajadustega noorte ja nende lastevanemate seas (Vainu, 2019, lk 23) selgus, et noored ei tunnetanud, et nende puue või erivajadus oleks otseselt takistuseks osalemiseks noorsootöös. Probleeme mainisid lapsevanemad, kes viitasid, et põhiline takistus noortel huvitegevusest osa võtta, on infopuudus, ebasobivad toimumisajad. Probleemiks on samuti laste suur kooli- ja töökoormus või lapse erivajadused, mis takistavad sellel tegevusel osalemast. (Vainu, 2019, lk 24) Lisaks sellele tuleb arvestada noorte erinevaid vajadusi, mis sõltuvad nii puude liigist kui selle raskusastmest. Tõdeti, et noortekeskuseid ei külastata seepärast, et seal pole erivajadustega inimestele sobivaid tegevusi, töövahendeid, töötajad ei oska tegevusi pakkuda ja erivajadusega noori toetada või pole noortekeskusel sobivat füüsilist keskkonda. (Vainu, 2019, lk 10)

Eelkirjutatud arvesse võttes on antud töö uurimisprobleem erivajadustega noorte piiratud ligipääs neile suunatud tegevustele ja noortekeskustele.

Käesoleva töö eesmärk on välja selgitada erivajadustega noorte ligipääsetavus Pärnu linna noortekeskustesse ning teha ettepanekuid linnavalitsusele ja noortekeskustele ligipääsetavuse parandamiseks.

Toetudes töö eesmärgile, sõnastab töö autor järgmised uurimisküsimused:

1. Kuidas hindavad Pärnu linna noortekeskuste töötajad keskuste ligipääsetavust erivajadustega noortele?
2. Milliseid tegevusi on vaja teha noortekeskuste ligipääsetavuse parandamiseks?

Lõputöö koosneb kahest peatükist, millest esimene on teoreetiline ülevaade erivajaduste olemusest ja puuetega noorte vajadustest, erivajadustega noorte võimalusest noorsootöös osalemiseks ning noorsootöökohandatud ruumide ligipääsetavusest erivajadustega noortele. Teises, empiirilises osas on ülevaade Pärnu linna hallatavatest noortekeskustest ning on teostatud uuring erivajadustega noorte ligipääsetavusest Pärnu linna noortekeskustesse. Töö lõpeb arutelu, järelduste ja ettepanekutega Pärnu linnale ja noortekeskustele.

1. ERIVAJADUSTEGA NOORTE VÕIMALUSED OSALEDA NOORSOOTÖÖ TEGEVUSTES

1.1. Ülevaade puuetest ning nendega kaasnevatest vajadustest

Kui mõelda turvalisuse, iseseisvuse, eneseteostamise, edu, uhkuse, tarkuse ja heaolu peale, siis on need väärtused, mida iga inimene soovib oma elus saavutada. Iga väärtuse poole püüdlemisel on psühholoogilised, praktilised ja sotsiaalsed tagajärjed, mis võivad olla konfliktis teiste väärtuste poole püüdlemisega. Inimese loodud väärtused, vajadused ja eesmärgid loovad motivatsiooni. Mida rohkem keskkond soodustab väärtuslike eesmärkide saavutamist, seda rohkem muutuvad tegevused atraktiivsemaks. (Schwartz, 2006, lk 2)

Shalom H. Schwartz (2006, lk 2) on välja toonud inimese kümme väärtushinnangu tunnust, mis on olulised tulenevalt inimese universaalsest nõudest, milleks on sotsiaalse suhtlemise eeldused, ellujäämine ja heaolu vajadusest. Kümme väärtushinnangu tunnust on enesekindlus, stimulatsioon, hedonism, saavutamine, võim, turvalisus, konformism, traditsioon, headus ning universalism. Liikuvus on väga oluline igapäevaelu võimalusena, sest soodustab inimese iseseisvust, sotsiaalset osalemist, tervist ja elukvaliteeti. Liikumist takistavate asjaoludega võib kaasneda negatiivseid tagajärgi, mis võivad takistada igapäevaseid tegevusi ja võimalusi osaleda tervise-, töö-, hariduse-, või vabaajategevustes. (Stoikov *et al.*, 2022, lk 1)

Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduses (1999, § 2) on välja toodud: „Puue on inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel“.

Puuded jaguvad erinevate raskusastmete järgi. On olemas keskmine, raske või sügav puue. (Sotsiaalkindlustusamet, 2021, lk 12) Lastel väljendub puue selles kui palju nad eakaaslastega võrreldes vajavad toetust ja abi igapäevases elus täiskasvanutelt. Lapsel tuvastatakse puue kestvusega 6 kuud kuni 3 aastat. Lapsel ei tuvastata puuet kauemaks kui kolmeks aastaks, kuna lapse haiguse kulg või erivajadus võib muutuda aja jooksul kas paremuse või halvemuse poole. (Sotsiaalkindlustusamet, 2021, lk 14)

Enim kasutatavad abivahendid puuetega laste seas on nägemisabivahendid (17–21%), põetus- ja hooldusvahendeid vajab 13–15%, proteese ja ortoose 12–15%, liikumisabivahendeid 7–10%, spetsiifilisi suhtlusvahendeid 3–5% ja kuulmisabivahendeid 3–4% puuetega lastest. Vähemalt ligi pooled puuetega lastest vajavad toimetulekuks vähemalt ühte uuringus välja toodud kategooriasse kuuluvat abivahendit. Abivahendi vajadus on puudespetsiifiline. Kui lapsel on vajadust abivahendi järele, siis ta kasutab seda. On olukordi kus laps ei saa ei kasutada abivahendit erinevatel põhjustel, sest sellist abivahendit saadaval ei ole või olemasolev vahend ei vasta vajadustele. Üheks oluliseks mittekasutamise põhjuseks on abivahendite kallidus, pikad ootejärjekorrad ja puuduv arusaadav informatsioon. (Kallaste *et al.*, 2017, lk 18–19)

Enamus puudega lapsi vajab puudest tingitud kõrvalabi lisaks koolis või lasteaias ja väljaspool kodu, vaba aja veetmisel või enese eest hoolitsemisel. Vaba aja veetmisel on kõrvalabi vajaduse protsent 58–63%. Kõrvalabi vajavad enim lapsed kellel on liikumispuue, psüühikahäired, keele- ja kõnepuuded ja liitpuue (Kallaste *et al.*, 2017, lk 15)

Keenia on üks maailma riikidest kus on madal sissetulek ning on kiiremini kasvav rahvaarv. 2019. aastal tehti Keenias teadusuuring, uurimaks erivajadustega inimestega seotud alavääristavaid uskumusi. Uuring viidi läbi erivajadustega noortega vanuses 18–26 aastat. Inimestele tutvustati erivajadustega noori, kirjeldati nende erivajadusi ja nende igapäeva elu tegemisi. (Barbareschi *et al.*, 2021, lk 3). Uuringus tuli välja, et stigma kujunemisel mängib olulist rolli see, kuidas erivajadustega inimene ennast tutvustab. Automaatselt arvatakse, et erivajadusega inimene on nõudlikum kui tavainimene. Selles tekib arvamust, et nad vajavad töökohtadel ja koolis rohkem abi. Ühiskond ei toeta nende töötamist arstide, õpetajate või isegi maaomanikuks olemist. Ühiskonnas levib teadmine, et nendel ametikohtadel inimene peab olema vaimselt ja füüsiliselt terve. See teadmine

on ühiskonnas tugevalt juurdunud ja seda arvamust on keeruline ümber lükata. (Barbareschi *et al.*, 2021, lk 4)

Keenia vaesemad piirkonnad on väga uskumisega seotud ja läbi spirituaalsete uskumuste ollakse kindlad, et erivajadusega inimene on mingil põhjusel jumala poolt karistatud või neetud kättemaksuks kellegi poolt, kes oskab nõiduda. Needusega olid levinumad pigem kognitiivsed häired ja nägemispuue kui füüsiline ja kuulmispuue. See loob olukorra, kus loobutakse erivajadustega inimestega suhtlemisest, kuna kardetakse, et needus võib põlvkonniti edasi kanduda. Religioon, vastupidiselt spirituaalsusele, toetab ja võtab erivajadusega inimesed positiivselt vastu. Nad usuvad, et igat inimesest peab kohtlema austusega ja headusega. (Barbareschi *et al.*, 2019, lk 7)

Seoses riigi madala haridustasemega ja traditsioonidega on keeruline muuta inimeste teadlikkust erivajaduste osas ja muuta selle ümber olevat stigmat. Keenias kui ka mujal maailmas elavate erivajadustega inimese igapäevaelu teeb keerulisemaks negatiivne suhtumine, kus neid eiratakse, heidetakse ühiskonnast välja või kiusatakse taga, sest nad on füüsiliselt erinevad võrreldes tavainimesega. (Barbareschi *et al.*, 2019, lk 15)

2023. aastal viidi Austraalias läbi uuring (Mogensen *et al.*, 2023, lk 2) erivajadustega noorte hulgas, kes olid lõpetanud kooli ja suundumas täiskasvanuella ja uuriti 27 noort inimest, kellel on diagnoositud intellektpuue. Uuringus tuli välja, et noored jäid juba kooli ajal ilma kogemusest, mis võivad olla olulised pärast kooli lõpetamist täiskasvanuella suundumisel. Kui liikuda kooli sisemisest tegevusest kooliväliste tegevustele, siis see võib olla keeruline noorele, kes otsib enda identiteeti ja rolli ühiskonnas. Erivajadusega noore puhul kannatavad nende suhted, võimalused, sõbrused ja igapäevased tegevused võrreldes terve noorega ning see võib omakorda viia noore isolatsiooni ja vaimse tervise probleemideni. Noortel, kellel on erivajadus, on raskuseid tulla toime ühiskonnas nii kooli ajal kui ka kooli lõpetamisel. Erivajadustega noored kannatavad ka suhtumise all, et neilt ei eeldata suurt panust ühiskonda, et nad saaksid õppida koolivälistest tegevustest, tegeleda vabatahtliku tööga ja hoida häid suhteid enda ümber. (Mogensen *et al.*, 2023, lk 2)

Kokkuvõtteks võib öelda, et noortel, kellel on puue ja kes ei ole kaasatud või kellel ei ole võimalust osaleda täisväärtuslikus ühiskondlikus elus, võib olla hiljem suur probleem enesehinnanguga, mis on väga oluline tuleviku ja täisväärtuslike suhete loomisel.

1.2. Erivajadustega noortega tehtav noorsootöö

Euroopa riikides on noorsootöö peamiselt suunatud sotsiaalselt haavatavatele ehk konkreetsetele isikutele või noorterühmadele, kes on ebasoodsas olukorras ning kus nende haavatavus võib mõjutada noortel üleminekut lapsepõlvest täiskasvanuea sõltumatusse (Sonneveld *et al.*, 2020, lk 1).

Eestis käsitletakse riiklikul tasandil noorsootöö eesmärke „Noortevaldkonna arengukavas 2021-2035“. Noorsootöö eesmärk on toetada noore toimetulekut ühiskonnaliikmena, kus luuakse noorele tingimused personaalseks ja sotsiaalseks arenguks omandades uusi teadmisi läbi mitteformaalse õppe keskkonnas. Arengukava on välja töötatud põhimõtete järgi, mille kohaselt tuleb:

- Noori käsitleda tervikuna, et rakendada mõjusaid tegevusi ja meetmeid noori puudutavate eesmärkide saavutamiseks või probleemide lahendamiseks.
- Tuleks kaasata noori, st noorte kaasamine on meetmete kvaliteet ja selle mõju tagamise vahend.
- Tuleb saavutada koostöö, et püüelda erinevate valdkondade ja teadmiste kaudu suurima ühise mõju saavutamise poole. (Haridus- ja Teadusministeerium, 2021 lk 12)

Noored, kes kasvavad üles sotsiaalselt haavatavates olukordades, seisavad silmitsi erinevate väljakutsetega. 21. sajandi noorte üldised arenguväljakutsed on näiteks see, et sageli kogevad nad puudust julgustusest ja toetusest oma sotsiaalses keskkonnas. Kogevad diskrimineerimist, vastuolulisi suhteid, vanemate madalat haridustaset või vanemaid, kes peavad tegelema probleemidega nagu sõltuvus, haigus või rändeprobleemid. Enamik neist noortest kasvab üles madala sissetulekuga peredes. Paljudel haavatavasse gruppi kuuluvatest noortest on sotsiaalsed, emotsionaalsed ja/või vaimse tervise probleemid, näiteks ebapiisavad sotsiaalsed oskused, depressioon või stressiga seotud haigused, mis takistavad neil täielikult ühiskonnas osalemist. Noortel, kes kogevad oma sotsiaalses keskkonnas negatiivseid kogemusi, on märkimisväärselt

suurem risk probleemide tekkimiseks täiskasvanueas. Ning neil võib olla vaja kalleid ja spetsialiseeritud sotsiaalhoolekandeteenuseid. (Sonneveld *et al.*, 2020, lk 2)

Erinevatele erivajadustega noortele kes on erinevas vanusrühmas on õpetatud sotsiaalseid oskusi, neid on toetatud füüsilise tugevuse treeninguga ja erivajadusega noorte vaimset tervist märgatakse ja toetatakse kui nad viibivad koolivälises keskkonnas nagu noortekeskuses. Läbi noorteosaluse programmide, näiteks OST (ingl *Out-Of-School-Time*), mis on välja töötatud erivajadustega noortele USA-s, pakutakse erivajadustega noortele võimalusi külastada noortekeskuseid, väljaspool nende endi keskuseid ning mis pole otseselt kohandatud erivajadustega noortele. See võimalus tekitab erivajadusega noorele kuuluvuse tunde. Samuti õpivad lapsed teistest noortekeskustest suhtlema ja märkama erivajadustega noori. (Stolz, 2019, lk 76)

Noorsootöötaja on töötaja, kes koos noortega korraldab noorsootööd, arendab noorte valdkonda ja juhib noorsootööga seotud organisatsioone/asutusi. Tema tööülesandeks on individuaalne töö noortega või noorte rühmadega noortekeskustes, viia läbi koos noortega mitteformaalse õppe tegevused, luua koos noortega toetav keskkond noorte ettevõtlikkuse ja vastutuse arenguks. Läbi mitteformaalse õppe loob noorsootöötaja noortega usaldusliku suhte, teeb koostööd lapsevanematega, kooliga, teiste valdkondade spetsialistidega ja organisatsioonidega. Noorsootöötaja peab oma töös lähtuma noorsootöö korraldamise põhimõtetest ja rakendab erinevaid meetodeid vastavalt eesmärgist, sihtrühmast, kohale ja situatsioonile. Oluline on lähtuda noore elu tegelikkusest, hinnates tema olukorda ja vajadusi, tuleb rakendada sobivaid meetodeid vastavalt ning tuleb analüüsida olukorra lahenduse mõjusust (SA Kutsekoda, 2018, lk 28).

Noorsootöötajad tegelevad sotsiaalselt haavatavate noortega vanuses 10–24 aastat ja toetavad neid iseseisvateks täiskasvanuteks saamisel. Sihtgrupis tehakse vahet noortel, kellel on algavad probleemid ja noortel, kellel juba on tõsised mured. Professionaalne noorsootöö ehk noortekeskus pakub kohta, kus noored saavad lõõgastuda. Paljude noorte jaoks on noorsootöö keskkond, mis pakub turvalisuse ja põgenemise ruumi igapäeva elu konfliktide või surve eest (kool või kodu), kus noortel on võimalik tunda kuuluvust. (Sonneveld *et al.*, 2020, lk 2)

Erivajadusega seotud (häbi)mürgistus on üks levinumaid negatiivseid uskumusi ühiskonnas. Erivajadusega inimesed kogevad erineval moel diskrimineerimist oma igapäevaelus ja keskkonnas, kus nad igapäevaselt viibivad. Noored võivad seda kogeda nii arstivisiitidel, haridussüsteemis, töökohal, ühiskonnas kui ka igapäeva elu tegevustes. (Barbareschi *et al.*, 2021, lk 1)

Irimaal Mencap NI Youth Teami poolt läbi viidud uuringus (Webb *et al.*, 2023, lk 2) toodi välja, et noorele, kes on erivajadusega ning õpiraskuses või suuremas sotsiaalses tõrjutuses, osutati teenuseid, mis aitavad noortel kogeda sama võimalust, mida kogeb ühiskonna mõistes tavaline terve noor. Põhja-Irimaal peetakse oluliseks, et noorsootöö teenused oleksid kättesaadavad iga sealse noore jaoks. Noorsootöö teenused toimuvad erinevates keskkondades nagu noorteklubid, organisatsioonid, heategevusühingud ja projektid, kuid ei ole siiski teada, kui palju erivajadustega noori nendes teenustes osaleb. Paljud noored tunnevad ennast ebakindlalt keskkonnas, kus nad ei ole kindlad, kas nende vajadustega arvestatakse. Ja noorsootöös ei pruugi olla noorsootöötaja teadlik erivajadusega noore vajadusest ja turvalisuse tagamisest. (Webb *et al.*, 2023, lk 4)

Noorte jaoks loodi projekt nimega „Heroes“ (Webb *et al.*, 2023, lk 6), mis toetas erivajadustega/õpiraskustega noorte osavõttu noortekeskuste tegevustest, kus noorsootöötajate toega õpetati noortele tiimitööd, esmaabi, söögi tegemist, suhtlemist ja palju muud, mis toimus nendele noortele sobivas tempos ja keskkonnas. Lisaks sellele said noored õppida erinevate kultuuride, erivajaduste ja võimaluste kohta, mis andis ühtekuuluvuse tunnet. (Webb *et al.*, 2023 lk 6)

Kui tuua välja Eesti tehtud Tartu erivajadustega noorte seas läbi viidud uuring (Vainu, 2019, lk 20), kus küsiti noortelt seda, mis ajendab noorsootöös osalema, selgus et 73% noori ajendab noortekeskuste huviringides- ja tegevustes osalema tegevuse meeldivus ja 66% noortest soovisid ennast arendada. (Vainu, 2019, lk 21) Ligi 58% noortest oli oluline hea aja veetmine või 48% noortele sõpradega koos olemine noortekeskuses. (Vainu, 2019, lk 22). Uuringus selgitasid puuetega laste vanemad, et lapsed pelgavad negatiivseid kogemusi, narrimist ja halvustavat suhtumist, mistõttu kardavad osaleda koos tavanaortega ühistes huviringides. (Vainu, 2019, lk 35)

Erivajadustega inimene peab tundma end osana ühiskonnas. Ja selle võimaluse toetamiseks on oluline noorsootõtaja, kes aitab noortel läbi viia noortekeskuses erinevaid üritusi ja koosviibimisi, on noorele toeks erinevates olukordades mis võib noore elus probleeme tekitada ja märkab noori. Stigma vähendamiseks on noorsootõtajal oluline osa erivajadusega noore toetamisel. Tervete roll on toetada nende iseseisvust ja elus hakkama saamist koos teiste ühiskonnaliikmetega.

1.3. Ruumide korraldus ja ligipääsetavus

Kohalik omavalitsus on Eestis põhiline noorsootöö haldaja, kelle ülesandeks on korraldada noorsootööd vallas või linnas. Ülesanne on antud kohalikule omavalitsusele, kes haldab noore elu-või tegemiskohale lähimal tasandi. Lisaks võib kaasata kohalik omavalitsus oma ridadesse erasektoris toimetava noorsootöökeskuse. Kohaliku omavalitsuse ülesanne on määrata ära noorsootöö prioriteedid oma keskuses ja võimaluste piires toetada seal tegutsevaid noorte ühinguid, noorte projekte, nende programme ja osaluskogusid. Riiklikult korraldab järelevalvet noorsootöö valdkonnas Haridus- ja Teadusministeerium ja selle allasutus Haridus- ja Noorteamet (HARNO). (Haridus- ja Noorteamet, 2022, lk 12)

Eesti Avatud Noortekeskuste Ühenduse tehtud Eesti noortekeskuste hetkeseisu kaardistuse 2020. aasta uuringus (Paabort, 2020, lk 18) toodi välja 38 erineva funktsiooniga ruumide nimetust, mida kasutatakse kas eraldi ruumina või kasutatakse teisi ruume noortekeskuse alal. Nimetatud ruumid annavad võimaluse noortele kindla funktsiooniga tegevusi pakkuda. Kõige rohkem nimetati noortekeskuses olevaid järgmisi ruume nagu avatud ruum (87%), köök (75%), ruum mängudeks (82%), koolitusruum (50%), arvutiruum (49%), pesuruumid (46%), heli- ja tehnikaruum (44%), nõustamisruum (40%). Noortekeskustes on suurimaks probleemiks avatud ruumi puudumine, mis võib takistada noorsootõtajal luua noorega kontakti, pidada nendega vestlusi, õppida noori tundma ja suunata neid erinevatele lahendustele noorte algatusi lähtuvalt individuaalsest vajadusest ja eelistusest. (Paabort, 2020, lk 18)

Laste ligipääsetavuse uuringust (Järv *et al.*, 2020, lk 50) tuli välja huvikoolide negatiivsed küljed, mida on lapsed iseloomustanud ebameeldiva kogemusena, mille tõttu nad ei ole huvitatud huvikoole, sh noortekeskuseid külastama. Välja on toodud ruumipuudus, et

lapsed ei mahu ühiselt ühte ruumi ära ühise vaba aja veetmiseks. Lisaks mainiti, et tegevused on mõeldud kindlatele sihtrühmadele. Ruume peetakse jahedaks ja lastel pole piisavalt oskuseid, et huvikoolide ruumides orienteeruda. (Järv *et al.*, 2020, lk 51)

Suurem osa noortest on tulnud noortekeskusesse vaba aja veetmise eesmärgil, et olla koos sõpradega. Suurt rolli mängib noorte tõrjutus ehk mõned keskkonnad on justkui liiga noortele ja paljud noored tunnevad ning neile pole loodud piisavalt võimalusi vaba aja veetmiseks. (Sotsiaalministeerium, 2020, lk 52–54)

Intellektipuudega inimesel on piiratud järgnevad kehalised võimed nagu tunnetus, kõne, mootorika ja sotsiaalsed võimed. On oluline teada, et inimene ei pruugi osata lugeda ega kirjutada ja mille tõttu vajavad nad igapäevases elus teise inimese toetust. Suhtlemine ja infovahetus käib lihtsas keeles (Raudmees *n.d.*, lk 1). Teabetöötlus on üks viise kuidas toetada inimese visuaalse teabe töötamise oskust ja pakkuda neile tuge ruumis viibimiseks ja emotsioonide loomiseks. (Käär *et al.*, 2022, lk 20). Intellektipuudega inimestel võib olla probleeme orientatsiooniga ja tuleks leida viise ruumi ümberkujundamiseks ja juhiste esiletõstmiseks ruumis kus tuleks need ära märkida piktogrammiga või põrandale joonistatud värviliste joontega. (Käär *et al.*, 2022, lk 21)

Erivajadustega noorte jaoks oluline noortekeskuste ruumide kasutamise võimalus vastavalt vajadusele, et võtta osa avatud noorsootöö tegevustest. Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitustele on välja toodud seadustes, mille on sätestanud Eesti Vabariigi valitsus, mis peaksid olema erivajadustega inimesele hoonete ligipääsu jaoks rakendatud. (Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele, 2018, § 1)

Planeerimisseaduses (2015, § 8) on ligipääsetavuse käsitlus ruumilise keskkonna loomisel kasutajasõbralikkuse all, mis vajab täiendust. Hetkel hinnatakse ligipääsetavuse seisukohast selle võimalust isikule kui üksikobjekt või üksik-teenust (Riigikantselei, 2021, lk 6). Sisenemisala peab olema ühtlaselt valgustatud, peaks olema kombatav nägemispuudega isikule ruumi tajumiseks, kontrastne juhe märkamiseks erivajadusega inimesele takistuse osas või helisignaal märguandeks nägemispuudega inimesele. Jalaresti restiava ei tohiks takistada, ratastooli, kepi või karkude kasutamist ja peaks

olema võimalik siseneda ruumi ratastooliga. (Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele, 2018, § 17)

Avalike ürituste toimumispaigas peavad olema ettenähtud ligipääsetavad vaatajakohad puudega inimestele ja liikumisabivahendi kasutajatele. Hoones kasutamiseks määratud tualettruumidest peab vähemalt üks tualettruum vastama puudega inimese erivajadusele ja tualettruum peab olema muust ruumist eristuv. (Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele, 2018, § 21). Avalikuks kasutamiseks määratud pesemisvõimalusega tualettruumis või pesuruumis, peab puudega inimese tarbeks olema eraldi, erivajadust arvestav pesemisruum (Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele, 2018, § 25).

Lift peab olema häälteavitusega ja kuulmispuudega inimese erivajadust arvestava helisüsteemiga ning tähistatud vastava piktogrammiga. Liftil peab olema visuaalne väljund, mis teavitab häire olukorras kutsungi aktiveerumisest, kutsungile vastamisest ja tegevustest. (Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele, 2018, § 13). Pandust ehk kaldteed kasutatakse ühendusteena eri tasapindade vahel ja see peab olema kõva ja kareda pealispinnaga Ümberehitava ehituse puhul, kus panduse rajamine ei ole võimalik, võib kasutada hoonesse sissepääsul hoone sees kasutatavaid tööstuslikke teleskoop relss- või plaatpanduseid. (Puuetega inimeste erivajadusest tulenevad nõuded ehitisele, 2018, § 14)

Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ameti 2019. aastal läbi viidud uuringu tulemusena tuleb välja, et kõige halvem olukord nõuete osas on seoses treppide, panduste ja käsipuude osas, kus nende olemasolu on puudulik. Mitterahuldav olukord on invatualettide osas, kus igas kümnendas hoones puudusid invatualetid või kasutati invatualette täiendava panipaigana või garderoobina, mille tõttu oli raskendatud tualettide sihipärane kasutamine liikumispuuetega inimeste poolt. (Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet, 2019, lk 3)

Tulenevalt ligipääsetavuse nõuetest on oluline rakendada planeerimisseaduses sätestatud puuetega inimesele ligipääsetavuse tagamiseks. Tarbijakaitse poolt tehtud uuringust selgub, et tähtis on erivajadustega inimeste igakülgne heaolu ja toimetulek hoonetes, aga kahjuks on see puudulik.

2. EMPIIRILINE UURING ERIVAJADUSTEGA NOORTE LIGIPÄÄSETAVUSEST NOORTEKESKUSTELE PÄRNU LINNAS

2.1. Ülevaade Pärnu linna noortest, noorsootööst ning noortekeskuste tegevustest

Pärnu linn on suuruselt Eesti neljas linn, mis koosneb keskuslinnast Pärnu ning selle osavaldadest: Audru, Paikuse ja Tõstamaa osavald. Pärnu linnas elab kokku 51 849 inimest, nendest keskuslinnas 40 306 ja Audru osavallas 6189 inimest, Paikuse osavallas 4070 inimest ja Tõstamaa osavallas 1284 inimest. (Pärnu Linnavalitsus, 2024). Statistikaameti analüüsi järgi on Pärnu linnas 2023. aasta seisuga erivajadusega inimesi vanuses 0–17 kokku 393 inimest ja vanuses 18–63 kokku 1522 inimest (Epikoda *s. a.*, 2023).

Pärnus on noortele loodud mitmeid võimalusi vaba aja veetmiseks. Pärnu linna koduleheküljel on välja toodud ARNO keskkonnas erinevad huvikoolid, kus on võimalik erinevate vanuserühmadega noortel osaleda tasuta eest (ARNO, *s. a.*). Linna noortel on võimalik vaba aja veetmiseks käia kinos, teatris, muuseumites, vaheaegadel toimuvad erinevates keskustes töötoad. Samuti saab vaba aega veeta parkides, mänguväljakutel ning skate-parkides (Visit Pärnu, *s. a.*). Erivajadustega lastele on loodud Pärnu Haigla lähedale mängupark, mis on mõeldud just toetamiseks erivajadustega noorte ligipääsetavust. Mängupargis on võimalik hüpata ratastooliga, rajatud on erinevate võimalustega liivakastid ja loodud erinevad ronimise võimalused (Lastefond, 2022).

Noortekeskused on Pärnu linnas noortele tasuta, mis annab võimaluse kõikidel soovijatel osaleda. Pärnu linnas tegutseb kuus linna hallatavat noortekeskust. Nendeks on Raeküla Vanakooli Keskuse noortekeskus, Pärnu Noorte Vabaajakeskus, Audru Avatud

Noortekeskus, Paikuse Noortekeskus PaNoKe, Tõstamaa Noortekeskus, Noorte- ja Innovatsioonikeskus HUUB (vt Tabel 1). (Pärnu Linnavalitsus, s. a.)

Tabel 1. Ülevaade Pärnu linna noortekeskustest

Noortekeskus	Aadress ja lahtiolekuajad	Noortekeskuse peamised tegevused ja võimalused	Kodulehe aadress
Raeküla Vanakooli Keskuse noortekeskus	Lembitu 1, Pärnu linn Esmaspäevast reedeni kell 11–17	Laagrid, teematoad, vaba aja veetmine, noormuusikute keskus, Raeküla Rahva Teater	https://www.raekylavana.kool.ee/noortekeskus/
Pärnu Noorte Vabaajakeskus	Noorte Väljak 2, Pärnu linn Esmaspäevast reedeni kell 12–19 Laupäeval kell 12–17	Laagrid, vaba aja veetmine, huviringid, teematoad, bändiruum, jõusaal	https://vabaajakeskus.ee/
Audru Avatud Noortekeskus	Sauna 1, Audru osavald Esmaspäevast reedeni kell 12.45–18.45	Laagrid, vaba aja veetmine, teematoad, huviringid, huvitegevused.	https://vabaajakeskus.ee/audru/
Paikuse Noortekeskus PaNoKe	Paide mnt 19, Paikuse Esmaspäevast reedeni kell 12–19	Laagrid, huviringid, huvitegevused, vaba aja veetmine	https://www.facebook.com/profile.php?id=100063709985436
Tõstamaa Noortekeskus	Varbla mnt 2, Tõstamaa Esmaspäevast reedeni kell 12–17	Laagrid, töötoad, huviringid, kokkamine, vaba aja veetmine	https://parnu.ee/tostamaa-osavald/vaba-aeg/kultuuriasutused-tostamaal/tostamaa-noortekeskus
Noorte- ja Innovatsioonikeskus HUUB	Akadeemia 5, Pärnu Linn Esmaspäevast reedeni kell 12–20	Laagrid, töötoad, podcasti tegemise võimalus, huviringid, vaba aja veetmine, kursused	https://parnuhuub.ee/

Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus on loonud arengukava 2021–2030 (Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus, 2020), kus on välja toodud noortevaldkonna väljakutsed ja eesmärgid. Arengukava järgmised kokkulepped on sellised, et mis võiksid toetada samuti erivajadustega noorte ligipääsetavust ja osalemist noortekeskuse tegemistes, et järgitaks avatud noorsootöö põhimõtteid, mis tagavad noortele võrdsed, kättesaadavad, ligipääsetavad ja ausad tingimused, mis loovad noorele vabatahtliku, tasuta ja kaasava iseloomuga keskkonna. Noort märgatakse noortekeskuses, jagatakse individuaalset tähelepanu ja lähenemist ning arvestatakse nendega. On oluline, et noortega töötav noortevaldkonna spetsialist on usaldusväärne, avatud, on aldis algatustele, loominguine,

julge ja pühendunud eesmärkidele. (Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus, 2020, lk 6). Oluline on samuti järgida üldinimlike väärtusi nagu ausus, hoolivus, õiglus, lugupidamine ning austus enda ühiskonna ja keskkonna jätkusuutlikkuse jätkamisele (Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus, 2020, lk 7). Väga suurteks väljakutseteks on spetsialistide puudus individuaalse lähenemise rakendamiseks ja nende puuduv motivatsioon mis oleks erivajadusega noorele suureks toeks (Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus, 2020, lk 13). Noortekeskuste tegevuste loomisel pole arvestatud noorte erinevusega subkultuurse ja üleüldiste kultuursete mitmekesisuse erinevusega (Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus, 2020, lk 20). Need väljakutsed annavad võimaluse muuta ligipääsetavust noortele, kes vajavad selleks rohkem tuge.

2.2. Uurimismeetodi ja valimi ülevaade

Uuringu läbiviimiseks on autor valinud kvalitatiivse uurimisviisi. Kvalitatiivses uurimismeetodis käsitletakse teavet, mida on võimatu või ebaotstarbekas arvuliselt väljendada. Uuringu puhul tuginetakse mitteamvulistele andmetele nagu sõnad, pildid, esemed ja intervjuud. (Lagerspetz, 2017, lk 36) Kvalitatiivse uuringu korral on esmane info vähemal määral struktureeritud ja analüüsi läbi tehes tuleb lõplik otsus selle kohta milliseid materjale hakatakse analüüsima ja mida mitte. Uurimismaterjali kogumise käigus kogutakse kokku kogu materjal, millest olulisem osa valitakse välja analüüsi koostamisel. (Lagerspetz, 2017, lk 37). Kvalitatiivse uurimisviisi puhul viiakse läbi juhtumi-uuringud, kus uuritakse inimeste kogemusi. Need viiakse läbi keskkonnaga manipuleerimata ehk loomulikes tingimustes. (Õunapuu, 2014, lk 52)

Uuringu läbiviimiseks sobib kvalitatiivne uurimisviis, kuna autor soovib teada saada noortekeskuses töötavate noorsootöötajate hoiakuid, mõtteid ja hinnanguid ligipääsetavuse kohta. Soovitakse teada mismoodi oleks võimalik parandada ligipääsetavust noortekeskustesse erivajadustega noortele.

Andmekogumise meetoditena kasutatakse uuringus osalusvaatlust ning poolstruktureeritud intervjuud. Vaatluse eesmärgiks on uurida mõnda keskkonda või olukorda kogu oma kompleksuses, et näha seda kõikide iseloomustavate tegurite mõjul. Isik on kohas, kus ta viib vaatlust läbi, aga tingimata ei osale vaatluse ajal toimuvates tegevustes. (Lagerspetz, 2017, lk 39) Autor viib läbi osalusvaatluse, kus osaleb

noortekeskuse tegevuses, uurides noortekeskuste keskkonda hinnates selle ligipääsetavust erivajadustega noortele ning kuidas noorsootöötajad suhtuvad erivajadustesse. Autor püüab hoiduda teadlikult selle vaatluse ja vastuste mõjutamisest.

Teine andmete kogumismeetod on intervjuu. Intervjuu alguseks on ette valmistatud teatud hulk teemasid, mida intervjuu käigus üritatakse käsitleda. Intervjuude puhul esitab autor teemapõhised küsimused lähtudes töö teooriast (vt lisa 1). Poolstruktureeritud intervjuu puhul esitatakse küsimused kindlas järjekorras, kuid neile vastatakse vabas vormis. Kui mõni teema ei ole intervjuu küsimuste kavas, siis suunatakse vastajat suunama seda teemat täiendama tema enda sõnadega. (Lagerspetz, 2017, lk 42)

Sihtgrupp on noortekeskused, soovitakse nende arvamusi ligipääsetavuse võimaluste kohta erivajadustega noortele. Valim on uurimisest eraldatud populatsiooni osa, kellelt soovitakse uuringu eesmärgi täitmiseks vajalikku infot saada. (Õunapuu, 2014, lk 139)

Autor kasutab oma töös kõikset valimit, kuna selle valimi puhul uuritakse ja mõõdetakse kõiki objekte ehk siis autor uurib nii noortekeskusi kui noortekeskuse töötajaid. Kõikne valim langeb kokku üldkogumiga või võib sellest väga vähe erinevad. (Õunapuu, 2014, lk 142). Valimiks on kuus Pärnu linnas tegutsevad noortekeskust. Autor võttis kõigi kuue noortekeskusega ühendust vaatlusena ruumide hindamiseks ning viis läbi poolstruktureeritud intervjuu noorsootöötajatega või noorsootöö keskuse juhatausega.

Autor külastas kuute Pärnu linna noortekeskust perioodil märts-aprill 2024. Noortekeskuste külastamiseks võttis autor ühendust noortekeskuse töötajatega, kelleks oli kas noorsootöötaja või noortekeskuse juhataja, kellega lepiti aeg kokku intervjuudeks ning osalusvaatluse läbiviimiseks.

Intervjuul küsitatud inimesed on anonüümsed, analüüsis ei too autor välja inimesi nimeliselt ja samuti ei mainita nende ametikohti. Kuus noortekeskust on konfidentsiaalsuse tagamiseks kodeeritud. Koodid on N1–N6 ning number viitab noortekeskuste järjekorrale, kus viidi läbi intervjuu ja vaatlus. Lõputöös noortekeskused kirjeldatud juhuslikus järjekorras.

Tabel 2. Intervjuude ja osavaatluse läbiviimine.

Intervjuudel uuritavate kood	Kuupäev	Intervjuu pikkus
N1	02.04.2024	00:35:57
N2	26.03.2024	00:20:39
N3	04.04.2024	Kirjalikult vastati meilile
N4	04.04.2024	00:13:11
N5	11.04.2024	01:23:04
N6	15.04.2024	00:27:23

Intervjuude salvestamine toimus mobiiltelefonil helisalvestiga. Osalusvaatluse informatsioon kirjutati välja prinditud paberile käsitsi mis andis autoril võimaluse vabalt ringi liikuda ja märkida märksõnadega osavaatluse tabelisse informatsiooni.

Helisalvestused on autoril talletatud isiklikku Drive'i kontole, seega puudub kõrvalistel isikutel ligipääs helifailidele. Osalusvaatluse kirjalikud lehed (vt lisa 2) on kantud Wordi dokumenti ja osalusvaatluse lehed on salvestatud autori isiklikku arvutisse, millele kõrvalistel isikutel ligipääs puudub.

Pärast töö kaitsmist säilitatakse teatud aja intervjuu ja osalusvaatluse faile, juhul kui on soovi täpsustavaid küsimusi esitada. Kolm kuud pärast lõputöö esitamist ja kaitsmist lähevad tööd kustutamisele ja need ei jää autori Drive'i ega isiklikku arvutisse.

Analüüsimeetodina kasutatakse kvalitatiivne sisuanalüüsi, milles on oluline andmetes varjatud informatsiooni välja toomine ning andmete kogumise ja analüüsi võrdlemine, mille puhul on oluline leida vastuseid uurimisküsimustele (Õunapuu, 2014, lk 183). Kõik andmed esitatakse alapeatükis 2.3 teemade kaupa, milleks on erivajadustega noorte ligipääsetavus Pärnu linna noortekeskustele ning võimalused noortekeskuste ligipääsetavuse parandamiseks. Uuringus osalenud noortekeskused olid väga avatud ja julged probleemiga tegelema ja nad olid väga vastutulelikud teemaga tegelemiseks ja probleemide kaardistamiseks.

Uurimistulemuste põhjal annab autor omapoolsed soovitusel Pärnu linnavalitsusele ning noortekeskustele ligipääsetavuse parandamiseks noortekeskustes.

2.3. Tulemuste analüüs

2.3.1. Noortekeskuste kokkupuuted erivajadustega noortega ja teadlikkus ligipääsetavuse vajadusest

Lähtudes lõputöö eesmärgist analüüsiti kuue Pärnu linna noortekeskuse ligipääsetavust erivajadustega noortele, viidi läbi osalusvaatlused, kus uuriti ligipääsetavuse kriteeriumeid ning intervjuud noortekeskuste töötajatega, et teada saada noorsootöötajate teadlikkusest ligipääsetavuse osas ja valmisolekust toetada erivajadusega noori. Käesolev alapeatükk on jagatud omakorda alapeatükkideks, kus tuuakse välja noortekeskuste uuringu tulemused.

Igal noortekeskusel olid erinevad kogemused erivajadustega noortega, aga arusaam sõnast „ligipääsetavus“ oli sarnane kõikidel vastajatel. Ligipääsetavus tähendas kõikide vastajate jaoks üksmeelselt kui sihtkohta pääsemist, külastusaegade sobivus, sissepääsu võimalust hoonesse, turvalisust ja iseseisvust ning inimesega arvestamist. Sõna „ligipääsetavuse“ tähendusele vastas N6 noortekeskuse töötaja järgmiselt: „Ligipääsetavus on võimalus minna, kuhu ma soovin ja ükskõik millisel ajahetkel ma seda tahan teha ning mul on võimalik soovitud sihtkohta pääseda.“

Erivajaduse osas palus autor selgitada oma sõnadega mis on erivajadus. Siin töid noortekeskustes töötavad inimesed erinevaid märksõnalisi vastuseid. Noortekeskuse N3 märksõnaks kirjeldamaks erivajadust, oli spetsiifiline vajadus, N2 lisaabi, N4 normaalsusest kaldumine, N1 abivahendi kasutamine, N5 erivajadus kui iseloomu omadus, N6 isiklik lähemine.

Erivajaduse osa jagas N5 noorsootöötaja oma arvamuse:

„Minu jaoks erivajadus on tõenäoliselt palju laiem kui see mis on sõnaliselt. Ma ei tea puuetega inimeste diagnoose ja ma ei tea, mis iganes dokumentide põhjal ja kuidas me selle erivajaduseni oleme jõudnud. Noor, kes on liiga tagasihoidlik, et see on tema erivajadus ja kes on hoopis liiga jutukas ja keskendumisvõime on häiritud ilma, et tal peaks olema otseselt puue. Meie keskuses ongi see, et ta saab olla see kes ta on ja see on näiteks tema erivajadus.“

Autor palus jagada noortekeskustel oma kogemusi erivajadustega noortega noorsootöös ning milliste erivajadustega on neil olnud kokkupuuteid. Töös tuli välja, et noortekeskustel on kõige enam kogemusi ratastooli kasutajatega, käitumishäiretega ja intellektipuudega noortega. Nägemise- ja kuulmispuudega noortega puudusid otsesed kogemused pea kõikidel noortekeskustel. Arvati, et noored on neid külastanud, aga tõenäoliselt nii, et nad ei ole märganud nende erivajadust.

Abivahendite osas oli kõige rohkem kokkupuuteid ratastooliga. Abivahendite loetelus oli autor toonud välja kargud, kuuldeaparaadi ja implantaadi, valge käimiskepp või juhtkoera abi pimedale. Teiste abivahenditega ei ole noortekeskustel kokkupuudet olnud või nad ei ole märganud väiksemaid abivahendeid, mida noor võib kasutada.

Küsimusele, kas olete saanud teadmisi ja informatsiooni kuidas töötada või tegeleda erivajadustega noortega, selgus, et kõikidel intervjueeritud noorsootöötajatel on olnud isiklik kokkupuude erivajadustega inimestega, seda peamiselt väljaspool noorsootööd. N1 noortekeskuse töötaja on õppinud märkama noortekeskuse külastajate kogemustest erivajaduste kohta täpsemalt. N4 noortekeskuse töötaja on õppinud sotsiaaltööd ja on teadmised erivajadustega noortest. N3 noortekeskuse töötaja õpib hetkel sotsiaaltööd, mis on toetanud tema teadmisi erivajadustest. N2 noortekeskuse töötaja jagas oma kogemust erivajadustega noortega tegelemisest Soomes, noortekeskuse N2 töötaja on saanud teadmisi läbi koolituste ja Erasmus+ projektidel osalemisel, kust võtavad osa erinevad noored üle Euroopa. Lisaks tõi N2 noorsootöötaja välja kogemuse, mida kirjeldas järgmiselt: „Et no on olnud mitu erinevat rahvusvahelist projekti, kus on nagu kõrvalteema olnud, aga peamise sõnana ei ole mina ühtegi koolist läbinud“ .

Küsimusele „Mis võiks takistada erivajadusega noore osalemist noortekeskuses vaba aja tegevuses?“ tõi N1, N3, N5 ja N4 välja noorte hoiakuid, kus ei pruugi erivajadusega noor olla oodatud. Samas märgiti, et noortel on vähe teadmisi erivajaduse kohta, mistõttu ei pruugi olla erivajadusega noor teiste noorte hulka oodatud. Samuti toodi välja lapsevanemate vähest teadlikkust noortekeskuse olemasolust, nende võimalustest millest laps saaks osa võtta. Ei julgeta oma erivajadusega last noortekeskusesse saata ja kardetakse, et noorsootöötajal on puudulikud teadmised ja oskused erivajadusega noorega töötamiseks.

Autor küsis, kuidas toimub noortekeskustes avatud noorsootöö. Neljal noortekeskusel on loodud nädalakava, mida koos noortega planeerivad. Toimuvad erinevad teemakuud, suve- ja vaheajalaagrid. Võetakse osa erinevates projektides nagu Erasmus+ noorte vahetused. Toimuvad erinevad huviringid. Noortekeskus N5 tõi välja nende eripära, milleks on noorsootöö läbi viimine õues, nad käivad palju looduses jalutamas, kasvatavad taimi hoovis ja õpivad veetma aega looduses. N1 noortekeskuse avatud noorsootöö võimalusena toodi välja võimalus osaleda ka muukeelsel noorel. N4 noortekeskuse põhitegevuseks on sportlikud tegevused, näiteks *disc-golf*, korvpalli mängimine, aerulauatamine laagrites ja aktiivse kogukonnaelu arendamine. N2 noortekeskuse avatud noorsootöösse on oodatud noored alates 16 eluaastast. Noorele ollakse mentoriks läbi erinevate töötubade mis aitab noorele saada ettevõtlikumaks. N3 noortekeskus lähtub tegevuste planeerimises noorte omaalgatusest. N6 noortekeskus on noortepõhise tegevusega, kus hinnatakse traditsioone, lähtudes nad noorte soovidest ja algatusest.

Noortekeskuste töötajate teadlikkus ja kokkupuude erivajadustega on väga erinev. Paljudel noorsootöötajatel on kogemusi erivajadustega noortega pigem väljaspool noorsootööd. Erivajadusest räägitakse tihti, aga tihti puudub oskus seda märgata ja toetada noort, kes ei julge rääkida enda vajadusest.

2.3.2. Erivajadustega noortele ligipääsetavus keskustele ja võimalused selle parandamiseks Pärnu linnas

Käesolev alapeatükk on jagatud alapeatükkideks, kus tuuakse välja uuringutulemused noortekeskuste ligipääsetavuse osas ja milliseid parandusi on vaja teha ligipääsetavuse parandamiseks. Noortekeskuste ligipääsetavuse hindamiseks viis töö autor kõikides noortekeskustes läbi osalusvaatluse ning esitas intervjuus ligipääsetavuse kohta küsimusi. Kuues noortekeskuses läbi viidud osalusvaatlus jagunes neljaks vaatluseks.

Autor mõistis ligipääsetavuse vaatluslehti analüüsides, et erinevates noortekeskustes on erinevad probleemid mis puudutavad ligipääsetavust. Kõige suuremad takistused on kaldteede puudumine ja informatsiooni puudumine erivajadustega noorte ligipääsetavuse osas koduleheküljel mis annaks võimaluse tutvuda noortekeskusega täpsemalt. Osalusvaatluse lehega on võimalik tutvuda lisa 2.

Vaatluslehe tabeli analüüsis (vt Lisa 3) toob autor välja kolme värviga, milleks on punane, kollane ja roheline. Valgusvärvi teooria on seotud Traffic Light Toolkitiga. Tööriista saab kasutada arengu jälgimiseks ja võimaliku riski tuvastamiseks või kasutades iganädala kujundavat tagasisidet arvestades. Idee kasutada kolme värvi teooriat pärineb sellest meetodist ja on kohaldatud autori uuringu ja vajadustele (Munna, 2021, lk 2). Autor otsustas seda meetodit kasutada, et Carmen Ermi töös oli seda edukalt kasutatud kirikute ligipääsetavuse hindamiseks. Vaatlusanalüüsi kriteeriumi tulemused ehk punasega on tähistatud kriteeriumi puudumist, kollasega tähistatakse, et kriteerium on osaliselt täidetud ja rohelisega tähistatakse kriteeriumi täitmist.

Vaatlusanalüüsi tulemusena sai autor teada ligipääsetavuse probleemi ulatusest erinevatest noortekeskustest. Tulemused on noortekeskustest kõik erinevad, aga probleeme ligipääsetavusega esineb igas noortekeskuses, seda siis lähtudes vaatluslehel hinnatud kõikide puute kategooriates. Täiendavalt küsis autor noortekeskuste töötajatelt kuidas on noortekeskuste ruumide ja vahendite kasutus vastavuses erivajadustega noorte vajadustega. Igal noortekeskusel olid erinevad võimalused.

Lähtudes vaatluste tulemustest, ei ole ükski vaadeldud noortekeskus täielikult ligipääsetav kõikide erivajaduste lõikes. Samuti ilmnis, et iga erivajaduse lõikes on kõikidel noortekeskustel probleeme ligipääsetavuse tagamisega. Vaatluse põhjal selgus, et kõige paremini on tagatud juurdepääs noortekeskuste tegevustele intellektipuuete ja liikumispuuete noortele (N1, N3, N4) kuigi ka siin on noortekeskuste lõikes erisusi. Nägemispuudega noorte ligipääsetavuses osas oli kõikides noortekeskuses puudu punktiki ruumidesse suunamisel, erinevate tasapinna muutuste märgitus punktikirjas, koduleheküljel puudus info ligipääsetavuse kohta (N1, N2, N3, N4, N5, N6). Täidetud kriteeriumina oli võimalik nägemispuudega noorel külastada juhtkoeraga kõiki noortekeskusi (N1, N2, N3, N4, N5, N6). Osalise kriteeriumi lahendusega jäid ligipääs tänavalt, lifti kasutamine ja lifti kõneheli korruste kohta info saamine ja heliline häirealarm koos juhustega. (N1, N2, N3, N4, N5, N6)

Kuulmispuudega noore ligipääsetavuse osas oli kõikides noortekeskustes puudu video salvestuste vaatamine koos subtiitrite või viipekeele tõlkega, koduleheküljel puudus informatsioon ligipääsu kohta (N1, N2, N3, N4, N5, N6). Osalisel oli täidetud visuaalselt

selgelt eristavad sildid, kuid oli keeruline mõista, kas tualett on hõivatud või ei ole, et puudus visuaalne lukk, ka lifti visuaalse informatsiooni nägemine erines. (N5, N4)

Intellektpuudega noore kriteeriumide osas oli kõikide noortekeskuste kodulehel puudu informatsioon ligipääsu kohta. Piktogrammi olemasolu oli puudulik pea kõikides noortekeskustes. (N1, N2, N3, N4, N5, N6). Osaliselt täidetud kriteeriumid olid heliline häirealarm koos juhise, lihtsas keeles tekstid, juhendid ja selged sildid, mis viitavad ruumide asukohta. (N4, N5, N6). Lihtne sõbralik ja toetav suhtlemine noorsootöötajate ja noorte poolt. Oodatud samuti tugiisikud noortekeskustesse. (N1, N2, N3, N4, N5, N6).

Liikumispuudega noore ligipääsetavuse osas oli kõikides noortekeskustes puudu kodulehekülje informatsioon ligipääsu kohta. Noortekeskustes on (N1, N2) osaliselt täidetud ligipääs tänavalt ja õues, mitte libisev põrand, avatud ruum, madalad lävepakud, esemed mis asuvad ratastooli kasutajal sobival kõrgusel ja kaldteed hoone sees. Ratastooliga ligipääs invatualetti puudus ühel noortekeskusel (N3). Lifti võimalus oli samuti ainult ühes noortekeskuses (N4). Kolmes noortekeskuses oli puudulik ligipääs hoonesse ehk puudub kaldtee hoonesse õuealalt (N2, N5 ja N6). N2 noorsootöötaja kommenteeris järgmiselt ligipääsetavuse nende noortekeskusesse: „Trepp siin õues millega me oleme mitu aastat juba tegelenud linnaga koos, et mingisugune lahendus leida“. See kommentaar viitab soovile parandada ligipääsetavust kõikidele külastajatele.

Viimase küsimusena küsis autor milliseid tegevusi on vaja teha, et parandada ligipääsetavust erivajadustega noorele. Noortekeskused tõid välja ühise arvamuse, et parandades inimeste teadlikkust, kasvatades sallivust ja murdes stigmat, on võimalik erivajadustega noori noortekeskusesse tuua. Oluline on noorsootöötajate valmisolek tegeleda erivajadusega noorega mis annaks neile julguse osaleda noorsootöö tegevustes pikemaajaliselt. Lisaks parandada ligipääsetavuse informatsiooni veebis ning julgustada erivajadustega noori noortekeskuseid külastama. N1 noortekeskuses tõi välja, et oluline noorsootöötajate avatus ja tahe teha koostööd erinevate noortega, kes võivad vajada rohkem abi kui tavanoor.

N4 noortekeskus tõi ligipääsetavuse osas välja, et neil on kõik võimalused olemas nii lifti kui inva-WC kasutamise osas, aga probleemiks on noorte kokkuvõtte, mille tõttu on võõral inimesel keeruline noortekeskusesse sulanduda.

Hoone ligipääsu tagamiseks kaldtee ehitamise tõid välja noortekeskused N2 ja N5, mis annaks lisaks erivajadustega noortele võimalus ligipääsetavuse ka teistele inimestele nagu lapsevankriga emad, tõukeratastega noored või ka noor, kes ei saa mingil põhjusel ajutiselt treppi kasutada, näiteks mõne vigastuse tõttu. N6 tõi välja ligipääsetavuse parandamise osas võimaluse teha eraldi sissepääs ratastooliga liikuvale noorele.

Vaatluslehe analüüsi tulemusena on ligipääsetavus Pärnu linnas olevate noortekeskustesse väga erinev. Mõnda noortekeskusesse pääseb füüsilise puudega noor ligi, mõnda noortekeskusesse mitte. Samas mõnda noortekeskusesse on oodatud rohkem intellektipuudega noored. Seetõttu on tekkinud olukord, kus noortekeskus ei ole valmis vastu võtma noort, kes soovib tulla noortekeskusesse aega veetma.

2.4. Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Ligipääsetavus on kogu elanikkonna kaasatus elukeskkonda, olenemata inimeste vanusest või tervislikust seisundist, on kõigil võrdsed võimalused võtta osa ühiskonna elust. Ligipääsetavuse alla kuulub füüsiline ruum, info ja erinevad teenused. (Riigikantselei, 2021, lk 6). Uuringus osalenud noorsootöötajad defineerivad ligipääsetavust kui võimalust minna kuskile, ükskõik millal seda soovitakse ja vabadust osaleda kõigil üritustel, kus soovitakse osa võtta. Kõigil inimestel on võrdne võimalus osaleda ühiskondlikus elus olenemata nende tervislikust seisundist ning olla kaasatud kui selleks on soovi või vajadust.

Teadmine ligipääsetavusest on noorsootöö töötajate seas väga erinev. Mõni on saanud sotsiaaltöö alase hariduse, teine on saanud kogemused töötades koos inimestega, kellel on erivajadus. Noorsootöötaja kutse-etikast lähtudes peab ta olema valmis noori toetama ükskõik mis olukorras ning selle alla võiks kuuluda ka ligipääsetavus.

Austraalias 2023. aastal läbi viidud uuringus (Mogensen et al, 2023, lk 2) tuli välja, et noored jäid juba kooli ajal ilma olulisest sotsiaalsetest oskustest, mis võivad aidata neid pärast kooli lõpetamist täiskasvanuella suundumisel. Kooli sisese tegevustest liikuda

koolivälistele tegevustele võib olla noortel keeruline kui ta alles otsib enda identiteeti ja rolli ühiskonnas. Erivajadustega noored kannatavad suure stigma all ja neilt ei oodata erilist panust ühiskonda. Autor oma uuringus uuris Pärnu noortekeskuste võimalusi toetamiseks erivajadustega noori, et aidata kaasa nende isiksuse kujunemisele ja olla osa ühiskonnas võrdselt teiste eakaaslastega. Pärnu noortekeskuste noorsootöötajad olid positiivselt meelestatud andmast noorele võimalusi kui noor peaks selleks soovi avaldama.

Kahjuks tänapäeva ühiskonnas on erivajadustega inimeste kohta väga suured eelarvamused ja nendest ei teata kuigi palju ning see tekitab hirmu suheldes. Keenias läbi viidud uuringust (Barbareschi et al., 2019, lk 7) selgus, et vaesemas ja vähem haritud piirkonnas elavad inimesed uskusid, et erivajadustega inimene on jumala poolt mingil põhjusel karistatud. See uskumus on seal säilinud tänasel päevani. Eriti tugevalt tuleb välja Tartu lapsevanemate (Vainu, 2019, lk 35) kartused, kellel on erivajadusega noor, et nad ei julge oma last saata või suunata noortekeskusesse kuna ei olda kindel kas teised noored võtavad erivajadusega noore vastu eelarvamusega ja kas noorsootöötajal on teadmisi kuidas erivajadusega noort toetada ja luua usaldussuhet. Erivajadustega inimesed on paljuski stigmatiseeritud ka Eestis. Noorsootöötajad tõid välja, et noortekeskustes käivad noored pole ise valmis endi sekka võtma erivajadusega noori ning seepärast oleks vaja teha esmalt tööd nende noortega, kes juba noortekeskustes käivad.

Seevastu Irimaal loodud projektis „Heroes,, (Webb, 2023 lk 5) toetati erivajadusega noori võtma osa noortekeskuste tegevusest. Projekti peeti õnnestunuks, sest noorsootöötajate toega õpetati noortele erinevaid oskusi neile sobivas tempos ja keskkonnas. Noored said kogeda ühtekuuluvus tunnet. Pärnu noortekeskuste noorsootöötajad jagasid ühiselt positiivset sõnumit, et kui nende keskusesse tuleb erivajadusega noor siis on valimisolek ja tahe noort igati toetada. N1 noorsootöötaja tõi välja oma kogemuse kuidas nende noortekeskuses on võtnud osa erivajadusega noored ja see on loonud väärtusliku kogemuse kõikidele.

Töös uuriti erivajadustega noorte ligipääsetavust Pärnu linna noortekeskustes. Pärnu linna noortekeskuste töötajad hindavad ligipääsetavust mitterahuldavaks, sest puuduvad kaldteed ja hoonetes ei ole erivajadusega noortele kohaldatud tingimusi, mis võiks luua nende jaoks turvalise keskkonna.

Lõputöös esitatud uurimisküsimustele kuidas hindavad Pärnu linna noortekeskuste töötajad keskuste ligipääsetavust erivajadustega noortele. Vastates esimesele uurimisküsimusele on vaja teha selgitus- ja teavitustööd noorte seas erivajaduse osas, et vähendada stigma levimist ning eriarvamuste loomist. Noorsootöötajad hindavad keskuste ligipääsetavust halvaks erinevatel põhjustel mis on nende keskuse põhise ligipääsetavuse projekti loomise võimaluseks. Autor peab oluliseks, et noorsootöötajad oleksid valmis tegelema erivajadustega noorega pikema ajaliselt, et luua usaldus ja õppida noore vajadusi tundma. See looks võimaluse erivajadusega noorel olla noortekeskuses samadel tingimustel kui tavanoor.

Teisele uurimisküsimuse vastates on oluline teha Pärnu linnal koostööd linna hallatavate noortekeskustega, et parandada selle ligipääsetavust kõikidele ühiskonna gruppidele, mitte ainult erivajadustega noortega. Seega oleks suur panus Pärnu linnal ligipääsetavuse võimaluse rahastamisel.

Autor teeb Pärnu Linnavalitsusele järgmised ettepanekud linna hallatavate noortekeskuste ligipääsetavuse parandamiseks:

1. Ehitada kaldteed noortekeskustele ligipääsu tagamiseks.
2. Korraldada noorsootöötajatele täiendavaid koolitusi erivajadustest ning kuidas toetada erivajadustega noori avatud noorsootöös.

Pärnu noortekeskustele teeb autor järgmised ettepanekud:

1. Täiendada noortekeskuste kodulehekülgi informatsiooniga ligipääsetavuse kohta, mis annab nii erivajadustega noortele kui nende vanematele infot milliste noortekeskuste tegemistest neil on võimalik osa võtta.
2. Suhelda ja teha rohkem koostööd erivajadustega noorte vanematega, et leida parimad lahendused erivajadustega noorte kaasamiseks ja toetamiseks.

Uurimustöö eesmärk sai täidetud ehk autor sai teada Pärnu noortekeskuste ligipääsetavuse ning tegi ettepanekuid Pärnu Linnavalitsusele ja noortekeskustele ligipääsetavuse parandamiseks erivajadustega noortele.

KOKKUVÕTE

Teoreetilisi materjale lugedes mõistis autor, et erivajadustega inimesed on tänapäevases maailmas kiirelt kasvav ühiskonnagrupp, kuid ühiskond ei ole neile suutnud kõikjale ligipääsetavust tagada. Ligipääsetavus noortekeskustesse on jäetud tagaplaanile, kuigi see annaks erivajadustega noortele võimaluse tunda end täisväärtusliku ühiskonnaliikmena. Tegevused koos omaealiste noortega vähendaksid vaimse tervise probleeme ja looksid ühtekuuluvustunnet

Uuringu läbiviimiseks kasutati kahte uurimismeetodit: intervjuu ja osalusvaatlus. Uuringu esimeseks osaks oli intervjuu, mille autor viis läbi kuue erineva noortekeskuse töötajatega, kaardistades kohapealseid olusid ning noorsootöötajate teadlikkust erivajadusest ja ligipääsetavusest. Intervjuus selgus, et noorsootöötajad on teadlikud, mis on erivajadus ja ligipääsetavus, kuid tervete inimestena ei tajuta, millist abi või abivahendeid erivajadustega inimestel vaja läheb.

Uuringu teine osa oli osalusvaatlus, mille käigus vaadeldi kuut Pärnu linna noortekeskust. Vaatluse põhjal leidis autor, et ligipääsetavusega on probleeme. Kui ligipääsetavuse peale mõeldakse, siis keskendutakse rohkem intellektpuudega või ratastooli kasutavatele noortele. Teiste erivajadusega noored on jäänud tagaplaanile kas teadmatuse tõttu või ei osata neile ligipääsetavust pakkuda.

Uuringu käigus saadi vastused eelnevalt püstitatud uurimisküsimustele. Pärnu linna noorsootöötajad hindavad keskuste ligipääsetavust pigem halvaks erinevatel põhjustel. Selline olukord annab võimaluse erinevate tegevuste ja projektide toel ligipääsetavuse parandamiseks. Autori ettepanekul tuleks noortekeskustel koostöös Pärnu linnaga arendada ligipääsetavust erivajadustega noortele, mille tõttu paraneks ka teiste ühiskonnaliikmete ligipääsetavus. Noortele ligipääsu loomine annaks neile võimaluse vaba aega koos teiste noortega veeta, osaleda erinevates huviringides ja arendada sotsiaalseid oskusi väljaspool kooli.

Noortekeskuste kodulehekülgedel võiks olla ligipääsetavuse kohta informatsiooni, et mis annaks võimaluse noorele informatsiooni kuhu keskusesse on võimalik pääseda ja milline keskus arvestab tema erivajadusega. Lisaks on oluline levitada veel rohkem täiendavat informatsiooni erivajadustega lapsevanemate seas kellele teada anda noortekeskuste valmisolekut toetada erivajadusega noort ja kutsuda tutvuma nende keskusega. See annaks täiendava võimaluse noorsootöötajatel olla erivajadustega noortele rohkem toeks, märgata nende muresid või toetada vaba aja veetmist noortekeskustes. Erivajadusega noori tuleks kaasata projektidesse, mis aitaksid muuta noortekeskused puuetega inimestele ligipääsetavamaks, kasutades maksimaalselt ära nende kogemusi ja teadmisi.

Autor soovib tänada juhendajat Liina Kääri ja Pärnu linna noortekeskuste esindajaid nende aja ja panuse eest käesoleva töö valmimisel.

VIIDATUD ALLIKAD

- ARNO. (s. a.). *Huvikoolid* [Andmebaas] <https://arno.parnu.ee/huvikoolid/>
- Barbareschi, G., Carew, M. T., Johnson E. A., Kopi, N., & Holloway, C. (2021). “When They See a Wheelchair, They’ve Not Even Seen Me” – Factors Shaping the Experience of Disability Stigma and Discrimination in Kenya. *International Journal of Environmental Resesearch and Public Health*, 18(8), Article 4272. <https://doi.org/10.3390/ijerph18084272>
- Basarb. T., & O’Dovovan, J. (2020). *Youth Work Essentials*. Council of Europe and European Commission, <https://edoc.coe.int/en/youth-in-europe/9248-youth-work-essentials.html>
- Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus. (2020). *Arengukava 2021–2030*. <https://ank.ee/wp-content/uploads/2020/11/EANK-arengukava-2021-2030.pdf>
- Haridus- ja Teadusministeerium (2021), Noortevaldkonna arengukava 2021-2035, Noorte Heaks, <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://valitsus.ee/media/4107/download&ved=2ahUKEwj475mnhIqGAXiAxAIhDHHBaQQFnoECAYQAQ&usg=AOvVaw1hXKODjEXL1XZKaSFGjRIG>
- Iwasaki, T. (2016). The role of youth engagement in positive youth development and social justice youth development for high-risk, marginalised youth. *International Journal of Adolescence and Youth*, 21(3), 267–278. <https://doi.org/10.1080/02673843.2015.1067893>
- Järv, E., Beilmann, K., & Kaljuvee, E. (2020). *Laste ligipääsetavuse uuring*. Rakendusliku Antropoloogia Keskus. <https://www.sm.ee/media/2304/download>
- Kallaste, E., Lang, A., Sömer, M., Sandre, S.-L., Anspal, S., & Vainu, V. (2017). *Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring*., Eesti Rakendusuuringute Keskus CentAR, Turu-uuringute AS. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/puuetega_1_asteiga_perede_toimetuleku_uuringu_raport_loppversioon_par_28.02.18.pdf

- Käär, L., Kumm, M., Lamot, Y. H., Luse, A., Padari-Kallit, M., Piirman, M., Popova, D., Rācene-Riekstiņa, L., Scholtz, M., Timperman, K., Van Aken, L., Van Der Steina, A., Van Geetsom, N., Vandenborre, D. (2022). *Suunised turismiteenuste ligipääsetavuse parandamiseks psüühilise erivajadusega inimestele*. MindTour. file:///C:/Users/Hanna/Downloads/Suunisedturismiteenusteligipsetavuseparandamis ekspshiliseerivajadusegainimestele.pdf
- Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid. Sissejuhatus ja väljajuhatus*. Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Lastefond. (2022, 2 juuni). *Erivajadustega lapsed saavad TÜK Lastefondi annetajate toel mängupargid*. Tartu Ülikooli Kliinikum. <https://www.lastefond.ee/erivajadustega-lapsed-saavad-tuk-lastefondi-annetajate-toel-mangupargid/>
- Mets, U., & Viia, A. (2018). Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadustele: haridus ja teadus. SA Kutsekoda. <https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/11/OSKA-Hariduse-ja-teaduse-uuringuaruanne-2018.pdf>
- Mogensen, L. L., Drake, G., McDondald, J., & Sharp, N. (2023). Young people with intellectual disability speak out about life after school: "I want to do more in life than just...be a disability person". *Journal of Intellectual Developmental Disability*. Advance online Publication. <https://doi.org/10.3109/13668250.2023.2245276>
- Munna, S.A., (2021). *Self-control Using Traffic Lights Toolkit for Academic Success*. Advances in Social Sciences Research Journal 8(12):93-95. https://www.researchgate.net/publication/357044294_Self-control_Using_Traffic_Lights_Toolkit_for_Academic_Success
- Noorsootöö seadus. (2010). *Riigi Teataja I*, 44, 262; *Riigi Teataja I*, 16.06.2020, 10. <https://www.riigiteataja.ee/akt/NTS>
- Paabort, H. (2020). *Eesti noortekeskuste hetkeseisu kaardistus 2020*, Eesti Avatud Noortekeskuste Ühendus, <https://ank.ee/wp-content/uploads/2020/06/Eesti-noortekeskuste-kaardistus-2020-1.pdf>
- Planeerimisseadus. (2015). *Riigi Teataja I*, 26.02.2015, 3; *Riigi Teataja I*, 30.06.2023, 57. <https://www.riigiteataja.ee/akt/PlanS>
- Puudega inimeste erivajadustest tulenevad nõuded ehitisele. (2018). *Riigi Teataja I*, 31.05.2018, 55. <https://www.riigiteataja.ee/akt/131052018055>

- Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus. (1999). *Riigi Teataja I*, 16, 273; *Riigi Teataja I*, 30.06.2023, 59. <https://www.riigiteataja.ee/akt/PISTS>
- Pärnu Linnavalitsus. (2024). *Omavalitsus Pärnu linn*. <https://parnu.ee/omavalitsuse-uldinfo/omavalitsus-parnu-linn>
- Pärnu Linnavalitsus. (s. a.). *Noortekeskused*.
<https://parnu.ee/linnakodanikule/haridus/noorteskeskused>
- Raudmees A, (n.d), *Intellektpuue*, Eesti Vaimupuudega Inimeste Tugliit,
https://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2016/12/Teema_INTELLEKTIPUUE_Eesti-Vaimupuudega-Inimeste-Tugiliit.pdf
- Riigikantselei. (2021). *Ligipääsetavuse rakkerühma lõpparuanne*,
https://www.riigikantselei.ee/ligipaasetavus?view_instance=0¤t_page=1
- Sonneveld, J., Rijnders, J., Metz, J., Van Regenmortel, T., & Schalk, R. (2020). The contribution of professional youth work to the development of socially vulnerable youngsters: A multiple case study, *Children and Youth Services Review*, 118, Article 105476. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2020.105476>
- Sotsiaalkindlustusamet. (2021). *Puude raskusastme tuvastamise põhialused lastel*.
<https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/media/984/download>
- Sotsiaalkindlustusamet. (2023). *Puuetega inimeste üldine statistika 31.12.2023* [Andmebaas]. https://www.epikoda.ee/spetsialistile/statistika/2023-iv-kv_statistika-epikojale.xlsx
- Statistikaamet. (2023a, 6. juuli). NH02: *Puudega noored haldusüksuse järgi*, 1.jaanuar. [andmebaas]. https://andmed.stat.ee/et/stat/eri-valdkondade-statistika__noorteseire/NH02/table/tableViewLayout2
- Statistikaamet. (2023b, 17. mai). THV23: *Puudega inimesed vanuserühma, soo ja maakonna järgi*, 1. jaanuar [andmebaas].
https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__tervishoid__puudega-inimesed__uldandmed/THV23/table/tableViewLayout2
- Statistikaamet. (2023c, 23. mai). NH01: *Noored vanuserühma soo ja haldusüksuste järgi*, 1 jaanuar [andmebaas]. https://andmed.stat.ee/et/stat/eri-valdkondade-statistika__noorteseire/NH01

- Stojkov, D. A., Schein, M. R., Berner, T., Beauergard, T., & DiGiovine, P. C. (2024). Common reasons for non-participation during the outcome measurement process: wheeled mobility service delivery quality improvement reporting. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 19(4), 1210–1216.
<https://doi.org/10.1080/17483107.2022.2159077>
- Stolz, S. (2019). What does it take to provide disabled youth access to Out-of-School Time programs. In S. Hill & F. Vance (Eds.), *Changemakers! Practitioners Advance Equity and Access in Out-of-School Time Programs* (pp. 72–92), Information Age Publishing Inc.
- Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet. (2019). *Hoonete ligipääsetavus*.
<https://www.ttja.ee/media/1172/download>
- United Nation Population Fund. (2023). *State of World Population 2023*.
<https://doi.org/10.18356/9789210027137>
- United Nations, (2013). *Definition of youth*,
<https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf>
- United Nations, (2016). *Convention on the Rights of Persons With Disabilities and Optional Protocol*.
<https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>
- Vainu, V. (2019). *Tartu nägemis-, kuulmis- või liikumispuudega noorte osalus noorsootöös*. Turu-uuringute AS.
https://www.tartu.ee/sites/default/files/uploads/Kultuur%20ja%20vaba%20aeg/Noorsoot%C3%B6%202019-Tartu-noorsootoo-uuring_0.pdf
- Webb, M. A., Woods, M., & Mencap NI Youth Team. (2023). Why youth work matters for young people with a learning disability. *Mencap NI Briefing Paper No. 5*.
<https://www.mencap.org.uk/sites/default/files/202310/Briefing%20Paper%205%20Digital.pdf>
- Visit Pärnu. (s. a.). *Perepuhkus ja kultuur*, <https://visitparnu.com/>
- World Health Organization. (2022). *Global report on health equity for persons with disabilities*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240063600>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool. DSpace, <http://hdl.handle.net/10062/36419>

Lisa 1. Intervjuu küsimused

Intervjuud viib läbi üliõpilane Hanna Einmann, Tartu Ülikooli Pärnu kolledžist

Erivajadustega noorte ligipääsetavus noortekeskustesse Pärnu linna näitel

1. Mida tähendab Teie jaoks erivajadus? Selgitage palun oma sõnadega.
2. Mis on Teie jaoks ligipääsetavus?
3. Kas Teil on kogemusi erivajadustega noortega noorsootöös? Palun jagage oma kogemust.
4. Milliste erivajadustega noortega on Teil olnud kokkupuudet noorsootöös?
5. Milliste abivahenditega on Teil olnud kokkupuudet?
6. Kas olete saanud noorsootöötajana informatsiooni ja teadmisi kuidas töötada/tegeleda erivajadustega noortega?
7. Mis Teie arvates võib takistada erivajadusega noore osalemist noortekeskustes kui vabaajategevuses?
8. Kuidas toimub Teie noortekeskuse avatud noorsootöö erivajadusega noorele?
9. Kuidas on Teie noortekeskuste ruumide ja vahendite kasutus vastavus erivajadustega noorte vajadustele?
10. Milliseid tegevusi on Teie arvates noortekeskuses vaja ette võtta, et parandada selle ligipääsetavust erivajadustega noortele?

Küsimuste koostamisel kasutatud allikad: Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus, 1999, Sotsiaalkindlustusamet, 2021, Kallaste et al., 2017, lk 18–19, Stolz, 2019, lk 76, Sonneveld et al., 2020, lk 2, Vainu, 2019, lk 12, Puuetega inimeste erivajadusest tulenevad nõuded ehitisele, 2018, § 1.

Lisa 2. Osalusvaatluse analüüsi lehed

Vaadeldav noortekeskus:

Vaatluse kuupäev:

Nägemispuudega inimeste ligipääsetavuse kriteeriumid		
	Esineb või ei esine	Kommentaariid
Kombatavad kogemused		
Punktkiri ruumide suunamisel		
Juhtkoera tolereerimine		
Lift ja liftis kõneheli korruste kohta		
Heliline häirealarm koos juhistega		
Erinevate tasapinna muutuste märgistus - punktkirjas		
Ligipääs tänavalt, kombatav ja võimalik leida juhataades		
Kodulehel ligipääsetavuse kohta infot ja vaegnägijal võimalik lehte külastada		

Kuulmispuudega inimeste ligipääsetavuse kriteeriumid		
	Esineb või ei esine	Kommentaariid
Visuaalselt selged eristavad sildid		
Tutvustavad videosalvestised koos subtiitrite või viipekeelelega		
Koduleheküljel informatsioon ligipääsu kohta		
Liftis visuaalne informatsioon		
Invatualett visuaalselt mõistetav kas on hõivatud või mitte		

Intellektpuudega inimeste ligipääsetavuse kriteeriumid		
	Esineb või ei esine	Kommentaariid
Invaliidi tualeti ligipääsetavus		
Koduleheküljel informatsioon ligipääsu kohta		
Lihtsas keeles tekstid ja juhendid		
Tekstilist infot toetavad piktogramm		
Selged sildid ja viidad ruumide jm kohta		
Liftis selged juhendid kasutamiseks		
Tugiisiku kaasamise võimalus		

Ratastoolis olevate inimeste ligipääsetavuse kriteeriumid		
	Esineb või ei esine	Kommentaariid
Rampteed hoonesse ja hoones sees	.	
Madalad lävepakud		
Ratastooliga ligipääs invaliidi tualetti		
Lift ligipääsu tagamiseks		
Avatud ruumi liikumiseks		
Erinevate tasapinna muutuste märgistus		
Mitte libisev põrand		
Koduleheküljel informatsioon ligipääsu kohta		
Esemad asuvad ratastooli kasutajatele sobival kõrgusel, nt riulid jm		
Ligipääs tänavalt, õues liiklemine		
Sildid, info on seintel paigutatud sellisele kõrgusele, et ratastoolis istuja näeb neid lugeda		

Lisa 3. Osalusvaatluse analüüsi lehed

Tabel 3. N1 noortekeskuse ligipääsetavus hinnatud kriteeriumite lõikes

Nägemispuue	Kuulmispuue	Intellektpuue	Liikumispuue ehk ratastoolis inimene
Kombatavad kogemused	Visuaalselt selgelt eristavad sildid	Invaliidi wc ligipääsetavus	Rampteed hoonesse ja hoones sees
Punktkiri ruumide suunamisel	Tutvustavad videosalvestised koos subtiitrite või viipekeelega	Kodulehekülje informatsioon ligipääsu kohal	Madalad lävepakud
Juhtkoera tolereerimine	Koduleheküljel informatsioon ligipääsu kohta	Lihtsas keeles tekstid, juhendid	Ratastooliga ligipääs invaliidi tualetti
Lifti ja liftis kõneheli korruste kohta	Liftis visuaalne informatsioon	Tekstilist infot toetavad piktogramm	Lift ligipääsu tagamiseks
Erinevate tasapinna muutuste märgitus punktkirjas	Invatualett visuaalselt mõistetav kas on hõivatud või mitte	Selged sildid ja viidad ruumide jm kohta	Avatud ruumi liikumiseks
Ligipääs tänavalt, kombatav ja võimalik leida juhataades		Tugiisiku kaasamine võimalus	Erinevate tasapinna muutuste märgitus
Kodulehel ligipääsetavuse kohta infot		Liftis selged juhendid kasutamiseks	Mitte libisev põrand
Heliline häirealarm, koos juhistega			Kodulehekülje informatsioon ligipääsu kohta
			Esemed asuvad ratastooli kasutajatele sobival kõrgusel nt riulid
			Ligipääs tänavalt, õues liiklemine

Tabel 4. N2 noortekeskuse ligipääsetavus hinnatud kriteeriumite lõikes

Nägemispuue	Kuulmispuue	Intellektpuue	Liikumispuue ehk ratastoolis inimene
Kombatavad kogemused	Visuaalselt selgelt eristavad sildid	Invaliidi wc ligipääsetavus	Rampteed hoonesse ja hoones sees
Punktkiri ruumide suunamisel	Tutvustavad videosalvestised koos subtiitrite või viipekeelega	Kodulehekülje informatsioon ligipääsu kohta	Madalad lävepakud

Juhtkoera tolereerimine	Koduleheküljel informatsioon ligipääsu kohta	Lihtsas keeles tekstid, juhendid	Ratastooliga ligipääs invaliidi tualetti
Lifti ja liftis kõneheli korruste kohta	Liftis visuaalne informatsioon	Tekstilist infot toetavad piktogramm	Lift ligipääsu tagamiseks
Erinevate tasapinna muutuste märgitus punktkirjas	Invatualett visuaalselt mõistetav kas on hõivatud või mitte	Selged sildid ja viidad ruumide jm kohta	Avatud ruumi liikumiseks
Ligipääs tänavalt, kombatav ja võimalik leida juhatades		Tugisiku kaasamine võimalus	Erinevate tasapinna muutuste märgitus
Kodulehel ligipääsetavuse kohta infot		Liftis selged juhendid kasutamiseks	Mitte libisev põrand
Heliline häirealarm, koos juhistega			Kodulehekülje informatsioon ligipääsu kohta
			Esemed asuvad ratastooli kasutajatele sobival kõrgusel nt riulid
			Ligipääs tänavalt, õues liiklemine

Tabel 5. N3 noortekeskuse ligipääsetavus hinnatud kriteeriumite lõikes

Nägemispuue	Kuulmispuue	Intellektpuue	Liikumispuue ehk ratastoolis inimene
Kombatavad kogemused	Visuaalselt selgelt eristavad sildid	Invaliidi wc ligipääsetavus	Rampteed hoonesse ja hoones sees
Punktkiri ruumide suunamisel	Tutvustavad videosalvestised koos subtiitrite või viipekeelelega	Kodulehekülje informatsioon ligipääsu kohta	Madalad lävepakud
Juhtkoera tolereerimine	Koduleheküljel informatsioon ligipääsu kohta	Lihtsas keeles tekstid, juhendid	Ratastooliga ligipääs invaliidi tualetti
Lifti ja liftis kõneheli korruste kohta	Liftis visuaalne informatsioon	Tekstilist infot toetavad piktogramm	Lif ligipääsu tagamiseks
Erinevate tasapinna muutuste märgitus punktkirjas	Invatualett visuaalselt mõistetav kas on hõivatud või mitte	Selged sildid ja viidad ruumide jm kohta	Avatud ruumi liikumiseks
Ligipääs tänavalt, kombatav ja võimalik leida juhatades		Tugisiku kaasamine võimalus	Erinevate tasapinna muutuste märgitus

Kodulehel ligipääsetavuse kohta infot		Liftis selged juhendid kasutamiseks	Mitte libisev põrand
Heliline häirealarm, koos juhistega			Kodulehekülje informatsioon ligipääsu kohta
			Esemed asuvad ratastooli kasutajatele sobival kõrgusel nt riulid
			Ligipääs tänavalt, õues liiklemine

Tabel 6. N4 noortekeskuse ligipääsetavus hinnatud kriteeriumite lõikes

Nägemispuue	Kuulmispuue	Intellektpuue	Liikumispuue ehk ratastoolis inimene
Kombatavad kogemused	Visuaalselt selgelt eristavad sildid	Invaliidi wc ligipääsetavus	Rampteed hoonesse ja hoones sees
Punktkiri ruumide suunamisel	Tutvustavad videosalvestised koos subtiitrite või viipekeelelega	Kodulehekülje informatsioon ligipääsu kohta	Madalad lävepakud
Juhtkoera tolereerimine	Koduleheküljel informatsioon ligipääsu kohta	Lihtsas keeles tekstid, juhendid	Ratastooliga ligipääs invaliidi tualetti
Lifti ja liftis kõneheli korruste kohta	Liftis visuaalne informatsioon	Tekstilist infot toetavad piktogramm	Lift ligipääsu tagamiseks
Erinevate tasapinna muutuste märgitus punktkirjas.	Invatualett visuaalselt mõistetav kas on hõivatud või mitte	Selged sildid ja viidad ruumide jm kohta	Avatud ruumi liikumiseks
Ligipääs tänavalt, kombatav ja võimalik leida juhatades		Tugisiku kaasamine võimalus	Erinevate tasapinna muutuste märgitus
Kodulehel ligipääsetavuse kohta infot		Liftis selged juhendid kasutamiseks	Mitte libisev põrand
Heliline häirealarm, koos juhistega			Kodulehekülje informatsioon ligipääsu kohta
Lift ja liftis kõneheli korruste kohta			Esemed asuvad ratastooli kasutajatele sobival kõrgusel nt riulid
			Ligipääs tänavalt, õues liiklemine

Tabel 7. N5 noortekeskuse ligipääsetavus hinnatud kriteeriumite lõikes

Nägemispuue	Kuulmispuue	Intellektpuue	Liikumispuue ehk ratastoolis inimene
Kombatavad kogemused	Visuaalselt selgelt eristavad sildid	Invaliidi wc ligipääsetavus	Rampteed hoonesse ja hoones sees
Punktkiri ruumide suunamisel	Tutvustavad videosalvestised koos subtiitrite või viipekeelega	Kodulehekülje informatsioon ligipääsu kohta	Madalad lävepakud
Juhtkoera tolereerimine	Koduleheküljel informatsioon ligipääsu kohta	Lihtsas keeles tekstid, juhendid	Ratastooliga ligipääs invaliidi tualetti
Lifti ja liftis kõneheli korruste kohta	Liftis visuaalne informatsioon	Tekstilist infot toetavad piktogramm	Lift ligipääsu tagamiseks
Erinevate tasapinna muutuste märgitus punktkirjas	Invatualett visuaalselt mõistetav kas on hõivatud või mitte	Selged sildid ja viidad ruumide jm kohta	Avatud ruumi liikumiseks
Ligipääs tänavalt, kombatav ja võimalik leida juhatades		Tugisiku kaasamine võimalus	Erinevate tasapinna muutuste märgitus
Kodulehel ligipääsetavuse kohta infot		Liftis selged juhendid kasutamiseks	Mitte libisev põrand
Heliline häirealarm, koos juhistega			Kodulehekülje informatsioon ligipääsu kohta
			Esemed asuvad ratastooli kasutajatele sobival kõrgusel nt riulid
			Ligipääs tänavalt, õues liiklemine

Tabel 8. N6 noortekeskuse ligipääsetavus hinnatud kriteeriumite lõikes

Nägemispuue	Kuulmispuue	Intellektpuue	Liikumispuue ehk ratastoolis inimene
Kombatavad kogemused	Visuaalselt selgelt eristavad sildid	Invaliidi wc ligipääsetavus	Rampteed hoonesse ja hoones sees
Punktkiri ruumide suunamisel	Tutvustavad videosalvestised koos subtiitrite või viipekeelega	Kodulehekülje informatsioon ligipääsu kohta	Madalad lävepakud
Juhtkoera tolereerimine	Koduleheküljel informatsioon ligipääsu kohta	Lihtsas keeles tekstid, juhendid	Ratastooliga ligipääs invaliidi tualetti

Lifti ja liftis kõneheli korruste kohta	Liftis visuaalne informatsioon	Tekstilist infot toetavad piktogramm	Lift ligipääsu tagamiseks
Erinevate tasapinna muutuste märgitus punktikirjas	Invtualett visuaalselt mõistetav kas on hõivatud või mitte	Selged sildid ja viidad ruumide jm kohta	Avatud ruumi liikumiseks
Ligipääs tänavalt, kombatav ja võimalik leida juhatades		Tugisiku kaasamine võimalus	Erinevate tasapinna muutuste märgitus
Kodulehel ligipääsetavuse kohta infot		Liftis selged juhendid kasutamiseks	Mitte libisev põrand
Heliline häirealarm, koos juhistega			Kodulehekülje informatsioon ligipääsu kohta
			Esemad asuvad ratastooli kasutajatele sobival kõrgusel nt riiulid
			Ligipääs tänavalt, õues liiklemine

SUMMARY

ACCESSIBILITY OF YOUNG PEOPLE WITH SPECIAL NEEDS TO YOUTH CENTERS: A CASE STUDY OF PÄRNU CITY

Hanna Einmann

The purpose of this work is to find out the accessibility of young people with special needs to youth centers in the city of Pärnu and to make suggestions for improving the accessibility of the city and youth centers. Accessibility means the inclusion of the entire population in the living environment, which means that all people, regardless of their age or health status, have equal opportunities to participate in social life.

Based on the purpose of the work, the author formulates the following research questions:

1. How do the employees of Pärnu youth centers evaluate the accessibility of the centers for young people with special needs?
2. What activities need to be done to improve the accessibility of youth centers?

The author understood that people with special needs are a rapidly growing social group in the modern world, but society has not been able to ensure accessibility for them everywhere. Accessibility to youth centers has been left behind, although it would give young people with special needs the opportunity to feel like full members of society. Activities with their peers would reduce mental health problems and create a sense of belonging. Young people with special needs should be involved in projects that would help make youth centers more accessible to people with disabilities, making the most of their experiences and knowledge.

Two research methods were used to conduct the study: interviews and participatory observation. The first part of the study was an interview that the author conducted with six employees of different youth centers, mapping the local conditions and the awareness

of youth workers about special needs and accessibility. The interview revealed that youth workers are aware of what special needs and accessibility are, but as able-bodied people do not perceive what kind of help or aids people with special needs need.

The second part of the study was participatory observation, during which the author observed six youth centers in Pärnu. Based on the observation, the author found that there are problems with accessibility. When accessibility is thought about, the focus is more on young people with intellectual disabilities or wheelchair users. Other young people with special needs have been left behind, either due to ignorance or because they do not know how to provide them with accessibility.

The study answered the research questions posed in advance. Pärnu youth workers rate the accessibility of the centers as rather poor for various. Pärnu city youth center staff assess accessibility as unsatisfactory, because there are no ramps and the buildings do not have conditions applied to young people with special needs, which could create a safe environment for them. Providing access for young people would give them the opportunity to spend their free time with other young people, participate in various interest groups and develop social skills outside of school.

Information on accessibility could be available on the websites of youth centers, which would give young people the opportunity to know where they can go in the center and which center takes into account their special needs. This would give an additional opportunity for youth workers to be more supportive of young people with special needs, to notice their concerns or to support them in spending their free time in youth centers.

The author makes the following proposals to Pärnu City Government to improve the accessibility of youth centers managed by the city:

1. Build ramps to ensure access to youth centers.
2. Organize additional training for youth workers on special needs and how to support young people with special needs in open youth work.

The author makes the following suggestions for Pärnu youth centers:

1. To supplement the homepages of youth centers with information about accessibility, which gives both young people with special needs and their parents information about which youth center activities they can participate in.
2. Communicate and cooperate more with young parents of young people with special needs in order to find the best solutions for involving and supporting young people with special needs.

The purpose of the research was fulfilled, i.e. the author found out about the accessibility of Pärnu youth centers and made suggestions to the Pärnu City Government and youth centers to improve accessibility for young people with special needs.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Hanna Einmann,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Erivajadustega noorte ligipääsetavus noortekeskustesse Pärnu linna näitel“, mille juhendaja on Liina Käär, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Hanna Einmann

17.05.2024